

บทคัดย่อ

การศึกษาการพัฒนาศักยภาพในการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติบ้านช่างหม้อ ตำบลคำน้ำแซบ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาดังนี้ 1) สภาพปัญหา และสถานการณ์การเกิดภัยพิบัติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของบ้านช่างหม้อ 2) ศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดภัยพิบัติและผลกระทบที่เกิดจากภัยพิบัติ และ 3) ศึกษาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพในการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติในด้านที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินโครงการวิจัยด้วยกระบวนการและกิจกรรมที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน การเรียนรู้และแลกเปลี่ยนระหว่างกันในห้องวิจัย ชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เริ่มตั้งแต่การพัฒนาโจทย์วิจัย ชี้แจงโครงการและการค้นหาทีมวิจัย การสร้างเครื่องมือวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม เวทีชุมชน และการสำรวจภาคสนาม จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตรวจสอบร่วมกัน จัดเวทีคืนข้อมูลให้กับชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง นำข้อมูลมาวางแผนกิจกรรม และปฏิบัติการกิจกรรมตามแผน จัดเวทีนำเสนอข้อมูลและแสวงหาความร่วมมือในระดับชุมชนและท้องถิ่น เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพในการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติของบ้านช่างหม้ออย่างมีส่วนร่วม

ผลการศึกษา พบว่า บ้านช่างหม้อเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำมูล จึงประสบปัญหาน้ำท่วมทุกปี ส่วนใหญ่จะท่วมเล็กน้อยเฉพาะบ้านที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำมูล ประมาณ 10-30 หลังคาเรือน ซึ่งชาวบ้านยังสามารถอาศัยอยู่ในบ้านได้ แต่ในระยะหลังน้ำท่วมบ่อยและมากขึ้น โดยเฉพาะในปี 2521 2543-2545 และ 2554 ระดับน้ำท่วมสูงจนถึงหลังคาเรือน ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านช่างหม้อ 3 ด้าน คือ 1) ด้านที่อยู่อาศัย ชาวบ้านได้อพยพไปอยู่ที่ศูนย์พักพิงโรงเรียนบ้านท่าซ้องเหล็กในเดือนกันยายนถึงพฤศจิกายน ซึ่งเป็นช่วงเปิดเทอม ส่งผลกระทบต่อการเรียนการสอน ความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยของโรงเรียน รวมถึงภาระค่าใช้จ่ายด้านสาธารณูปโภค จึงเกิดการกระทบกระทั่ง ไม่สบายใจระหว่างชาวบ้านช่างหม้อกับโรงเรียน 2) ด้านการประกอบอาชีพ ชาวบ้านเกือบทั้งหมดมีอาชีพปั้นเตา ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมโรงเตา กองวัสดุถูกน้ำพัดพาหายไปไม่สามารถปั้นและเผาเตาได้ จึงไม่มีงานทำ ไม่มีรายได้ 3) ตลิ่งถูกกัดเซาะเสียหายพังทลาย ลมแรงพัดน้ำมาเซาะตลิ่ง ทำให้ตลิ่งทรุด และบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ใกล้กับตลิ่งต้องย้ายออก หรือขยับย้ายออกมา

สำหรับผลการค้นหาแนวในการพัฒนาศักยภาพในการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติบ้านช่างหม้ออย่างมีส่วนร่วม ปรากฏใน 2 ระดับ คือ

ระดับชุมชน ด้านที่อยู่อาศัย ได้แก่ (1) การเสริมสร้างพลังและกระตุ้นจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาและพึ่งพาตนเอง เช่น การกระตุ้นจิตสำนึกด้วยการนำเสนอข้อค้นพบ การสร้างการตระหนักรู้ด้วยต้นทุนทางสังคมและต้นทุนทางธรรมชาติ (2) การวางแผนการจัดการศูนย์พักพิงโรงเรียนบ้านท่าซ้องเหล็ก ด้วยการจัดองค์กรชุมชน และสร้างเครือข่ายในการเฝ้าระวังและจัดการในชุมชนด้านการประกอบอาชีพ ได้แก่ (1) การเสริมสร้างพลังและกระตุ้นจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาและพึ่งพาตนเอง เช่น การกระตุ้นจิตสำนึกด้วยการนำเสนอข้อค้นพบ การสร้างการตระหนักรู้ด้วยต้นทุนทางการเงิน และต้นทุนทางธรรมชาติ (2) การวางแผนด้านอาชีพ ด้วยการจัดองค์กรชุมชน และการรวมกลุ่มในการพัฒนาอาชีพเสริมและจัดจำหน่าย (3) การสร้างอาชีพเสริมเพิ่มรายได้และลดรายจ่าย ได้แก่ น้ำยาล้างจาน ยาสระผม เป็นต้น ด้านการอนุรักษ์ตลิ่ง ได้แก่ (1) การเสริมสร้างพลังและกระตุ้นจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาและพึ่งพาตนเอง เช่น การกระตุ้นจิตสำนึกด้วยการนำเสนอข้อค้นพบ การสร้างการตระหนักรู้ด้วยต้นทุนทางธรรมชาติ (2) การวางแผนด้านการอนุรักษ์ตลิ่ง ด้วยการจัดองค์กรชุมชน และการกำหนดมาตรการในการอนุรักษ์และการส่งเสริมพฤติกรรมการณ์การอนุรักษ์ตลิ่ง เช่น

การไม่ทิ้งขยะลงตลิ่งและแม่น้ำ การไม่ตัดต้นไม้ การไม่ปลูกสร้างบ้านเรือนริมตลิ่ง และ (3) การตั้งกลุ่มเยาวชน
นักอนุรักษ์ตลิ่ง เพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับการฟื้นฟูและอนุรักษ์ตลิ่งบ้านช่างหม้อ

ระดับหน่วยงาน ได้แก่ (1) แนวทางการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการศูนย์พักพิงในระดับท้องถิ่น
โดยมีอนุกรรมการบริหารจัดการในระดับชุมชนและหน่วยงาน (2) แนวทางการจัดทำแผนแม่บทสำหรับการ
จัดการศูนย์พักพิงโรงเรียนบ้านท่าช้างเหล็กอย่างบูรณาการ

Abstract

The purposes of this research are as follows 1) to study the problems of history of disasters in Ban Changmor; 2) to study the causes and effects of disaster; and 3) to study the possibility to improve the capacity to manage the consequent risks of shelter, occupation and preservation of river banks with community participation.

This quality research is based on a wide range of activities that promote and ensure the public participation. There are forums for the research team, community members and other related persons to exchange their knowledge and mutually share their experience, starting from development of research topic, project introduction and search for research team members and research tool development. Data collection is based on in-depth interviews, participating observations, group discussions, public forums and field surveys. The information is then analyzed, synthesized and mutually verified. There are subsequently forums to return information to community members and related persons. Based on the information acquired, activities are identified and carried out. In order to improve Ban Changmor capacity to manage the disaster risks with the community participation, forums are organized to present the information acquired as well as to promote participation of community members and local agencies.

Results show that Ban Changmor is located near Moon River and flooded year after year. In most cases, the flood affects those houses on the banks; around 10-30 houses. However, it is possible to carry on daily life in those flooded houses. On the contrary, recently, the flood is more frequent and severe. Especially, in 1978, 2000-2002 and 2011, a large number of houses are completely flooded. The effects can be divided into three aspects. First, in term of dwelling, flood-affected villagers have to seek a shelter at nearby Ban Thakhonglek School from September to November, which is a school period. The fact that many villagers living in the school compound during school period cause a negative impact on the school's classroom management, cleanliness and calmness. Besides, the school has to bear extra cost of public facility. A conflict between Ban Changmor villagers and school administration is produced. Second, in term of occupation, most of Ban Changmor villagers live on stove production. When their kilns are flooded and their materials swept away, they cannot produce stove, and consequently do not have any

income during the flood period. Third, parts of Moon River banks are destroyed by the rapids, so villagers living on the river banks have to move away.

Results also show the potential to improve the capacity of risk management of Ban Changmor with public participation in two levels.

1. Community level. In term of dwelling, 1) it is necessary to promote the public awareness of self-reliance and problem solution, for example, to promote the awareness by disseminating data acquired from this research and awareness of social and natural capitals. 2) It is necessary to identify a management plan for the temporary shelter at Ban Thakhonglek School with public participation in term of community agency management and surveillance and management network in the community. In term of occupation (1) it is necessary to promote public awareness of self-reliance and problem solution, for example to promote the awareness by disseminating data acquired from this research and awareness of social and natural capitals. (2) It is necessary to identify an occupation plan with community agency management and pooling efforts and resources to create supplementary occupations and product distribution. (3) It is necessary to promote supplementary occupations to increase villagers' income as well as to reduce the expense, for example, dish-washing liquid, shampoo, etc. In term of preserving river banks, (1) it is necessary to promote public awareness of self-reliance and problem solution, for example to promote the awareness by disseminate data acquired from this research and awareness of social and natural capitals. (2) It is necessary to identify a plan of bank preservation with community agency management as well as to identify some measures to promote the preservation and to raise public awareness of bank preservation. For example, a refrain from throwing garbage into the river, wood cutting and house construction on the river banks. Moreover, (3) there should be a youth group to preserve the banks so as to ensure the sustainable restoration and preservation of Ban Changmor bank.

2. Agency level. (1) There should be a special local-level committee to manage a temporary shelter. The committee should be composed of representatives of local communities and related agencies. (2) There should be a master plan to manage the temporary shelter at Ban Thakhonglek with public participation of related agencies.